RUSLAND'S FINANCIEELE TOESTAND.

Het jongste russische „Rapport du Ministre des Finances à S. M. l'Empereur sur le Budget de l'Empire” is weder een hoogst belangrijk staatsstuk.

Men weet dat deze jaarlijksche rapporten in Rusland de plaats vervullen, welke in onderscheidene landen met parlementairen regeeringsvorm wordt ingenomen door de redevoering van den minister van financiën bij gelegenheid der aanbieding van de Begrooting. En dit niet alleen met het karakter dat tegenwoordig die redevoeringen ten onzent hebben, waar immers onze ministers van financiën zich in de latere jaren meer en meer er toe bepaald hebben bij die gelegenheid slechts begrootingscijfers mede te deelen, terwijl dan elders t. w. in de op de aanbieding der begrooting volgende schriftelijke en mondelinge gedachtenwisseling met de Kamers, en vooral in de Toelichting tot nieuwe belastingwetten, de uiteenzetting der financieele regeeringspolitiek gezocht moet worden. Maar bepaaldelijk ook met het karakter van die begrootings-speeches in Engeland. Peel en Gladstone inzonderheid hebben zich daar een grooten naam verworven door die redevoeringen, welke hun telkens eene welkome gelegenheid waren om hunne meening over den financieelen toestand en gewenschte belastinghervormingen uit te spreken en toe te lichten. En hun opvolgers zijn tot op den huidigen dag aan de traditie getrouw gebleven. Trouwens in Engeland is de nieuwe begrooting zelve steeds het uitvloeisel van de financieele politiek van het oogenblik; onmiddellijk vindt deze daarin hare uiting.

De russische rapporten hebben vooral onder den tegenwoordigen minister van financiën, den heer S. Witte, groote be teekenis verkregen.

Enkele onderdeelen van het jongste rapport, dat de Begrooting van 1901 behandelt, verdienen inzonderheid de aandacht.

In de eerste plaats dat, waarin gesproken wordt over het stelsel der „beschikbare middelen” en van de hiermede verband houdende leeningspolitiek der regeering.

De minister deelt mede dat de begrooting voor 1901 is opgemaakt als volgt:

Ontvangsten:

Gewone ontvangsten	Rb. 1.730.096.006
Buitengewone ontvangsten	„ 1.500.000
	<hr/> Rb. 1.731.596.006

Bedrag aan de beschikbare middelen der schatkist te ontleenen	„ 56.886.000
Totaal	<hr/> Rb. 1.788.482.006

Uitgaven:

Gewone uitgaven	Rb. 1.656.652.556
Buitengewone uitgaven	„ 131.829.450
Totaal	<hr/> Rb. 1.788.482.006

Een enkel woord over de splitsing tusschen de gewone en buitengewone ontvangsten en uitgaven. Het goed recht dezer splitsing zullen wij thans niet principieel behandelen. Maar aangenomen het stelsel, zoo schijnt wel op de posten, welke onder de uitgaven onder het hoofd „Buitengewoon” worden gebracht, geen aanmerking te maken te zijn; met ééne uitzondering echter. Tot een gezamenlijk bedrag van Rb. 124.329.450 betreffen deze uitgaven den aanleg voor staats-rekening van nieuwe spoorwegen of voorschotten voor hetzelfde doel aan particuliere spoorweg maatschappijen. Welnu, in zooverre hebben we zeker te maken met uitgaven die als kapitaals-belegging te beschouwen zijn. Doch daarnaast staat een post van Rb. 7.500.000 voor schadevergoeding aan particulieren en instellingen voor het verlies van het privilege „de propination”, d. i. van het vergunningsrecht tot fabricatie en verkoop van sterke dranken, welke vergunningen worden ingetrokken in verband met de monopoliseering van die fabricatie en verkoop door den Staat. En waar wij nu vernemen, dat dit monopolie verwacht wordt ruim 169 millioen roebel tot de gewone ontvangsten te zullen bijdragen, zijnde nog weder 51 millioen meer dan het bedrag waarvoor de post in de begrooting van het vorige jaar voor-

kwam en dit tot een beloop van ruim 34 miljoen wegens de uitbreiding van het monopolie tot nieuwe districten, daar hadden wij waarlijk de met die uitbreiding verband houdende uitgaven, al zijn het dan ook slechts uitgaven voor ééns, wel evenzeer onder de gewone uitgaven gerangschikt mogen vinden.

Doch dit in het voorbijgaan. Het punt waarop wij wenschen te komen is de sluitpost voor de gewone en de buitengewone begrooting, te samen als één geheel genomen, uit de beschikbare middelen.

Deze middelen spelen, naar de Minister uiteenzet, een groote rol in het beheer der Russische financiën. Ze bestaan uit het voordeelig saldo van vroegere diensten na aftrek van de openstaande kredieten voor de uitgaven, ter welker dekking reeds op die middelen is gerekend.

Wanneer men het bedrag dezer beschikbare middelen over eenige jaren nagaat, vindt men daarin belangrijke fluctuatien. Op 1 Januari 1892 bedroegen ze slechts 35 miljoen roebel, drie jaar later, 1 Januari 1895, 355 miljoen ¹⁾.

Op 1 Januari 1900 was het bedrag . . . 259.3 Mill. rbs.

(Op rekening van 1890 komt hierbij:

Vermoedelijke opbrengst der gewone middelen

boven het bedrag der begrooting . . . 129.1 " "

Openstaande kredieten van 1900 en vroeger,

waarover niet beschikt wordt. 7.0 " "

maakt te zamen . . . 395.4 Mill. rbs.

Daarentegen is over deze middelen beschikt voor de volgende posten:

Ter vereffening van de Begrooting van 1900 160.6 Mill. rbs.

Voor terugbetaling aan de Bank van Rusland

van het saldo der niet rentegevende schuld 50.0 " "

Voor buitengewone kredieten voor de expeditie

naar China 61.9 " "

te zamen . . . 272.5 Mill. rbs.

Het saldo wordt alzoo per 1 Januari 1901 p. m. 123 Mill. rbs. Daarvan wordt nu aangewezen ter vereffening der Begrooting

¹⁾ Deze cijfers vergelijkende met die, opgegeven in ons artikel «Rusland's Munthervorming» Economist, Mei 1900, zal men eenig verschil opmerken, intusschen geen belangrijke afwijking.

van 1901, 56.8 millioen, blijft dus beschikbaar p. m. 66 millioen.

De Minister vestigt uitdrukkelijk de aandacht op het voordeel van het bestaan van zulk een fonds van „beschikbare middelen“; immers daardoor alleen, zegt hij, was het mogelijk om voor een buitengewone uitgaaf als die der expeditie naar China, voor welker noodzakelijkheid men zich plotseling geplaatst zag, voorziening te vinden zonder dat tot kredietmiddelen de toevlucht behoefde genomen te worden. En mochten, voegt hij hieraan toe, voor hetzelfde doel ook in 1901 nog buitengewone uitgaven vereischt worden, zoo zal het saldo der beschikbare middelen daartoe weder op dezelfde wijze gelegenheid geven.

Tegelijk wenscht hij wel te doen uitkomen, dat die beschikbare middelen niet hun oorsprong vinden in vroegere leeningen. Het is, zegt hij, in de latere jaren een vast beginsel geweest van de financieele politiek der regeering, om de gewone middelen van het rijk optevoeren en te handhaven op een bedrag dat de gewone behoeften meer of min overschrijdt. Door alzoo te handelen is, juist zonder dat daartoe de toevlucht genomen moest worden tot vermeerdering der staatsschuld, voor aanzienlijke sommen voorzien in de afdoening der schuld van den Staat aan de bank en daardoor in de hervorming van het muntwezen, in den aanleg van den Transsiberischen spoorweg, in de uitbreiding van de vloot en in een nieuwe wapening van het leger, alsmede reeds tweemaal in het tegemoet komen aan de behoeften van een door misoogst geteisterd deel der bevolking, en nu laatstelijk weder in de expeditie naar China.

En ook in theorie acht de Minister dit grondbeginsel voor het beheer der russische financiën juist. Het stelsel volgens hetwelk de gewone middelen der schatkist geregeld moeten worden naar de eischen van het oogenblik, geen belasting geheven moet worden dan ter voorziening in gebleken behoeften, is volgens hem voor Rusland niet geschikt. Zoowel de economische als de financieele en de politieke stand van zaken laten er de toepassing van dat stelsel niet toe. Uit den economischen toestand van het land kunnen telkens onverwacht behoeften aan buitengewone voorzieningen ontstaan. De staatkundige verhoudingen tot het buitenland kunnen evenzeer

plotseling buitengewone uitgaven noodzakelijk maken. En liet de normale belastingheffing geen marge tegenover de normale behoeften waarin die voorzien moet, dan zouden op een gegeven oogenblik aanzienlijke opvoeringen der belastingen noodzakelijk kunnen worden, die veel moeilijker te dragen zouden zijn dan eene blijvende maar matige verhooging. Terwijl bovendien, zegt de Minister, Rusland, dat zijn leeningen hoofdzakelijk in het buitenland moet plaatsen, daartoe een gunstige gelegenheid moet kunnen afwachten, zal men zich niet te bezwarende voorwaarden moeten laten welgevalen. En eindelijk zou in het algemeen van het middel van leening slechts een spaarzaam gebruik gemaakt moeten worden, zelfs waar het werkelijk productieve uitgaven betreft, omdat vroeger maar al te veel de staatsschuld vermeerderd is ook ter voorziening in niet-productieve uitgaven; die fouten van het verleden moet men thans trachten goed te maken.

Het zou, meenen wij, niet aangaan, de door den heer Witte verdedigde stellingen, betreffende de beginselen van zijn financieel beleid, volgens onze westersche denkbeelden te beoordeelen. Hij zegt in zijn rapport, dat op de vraag: met welke uitgaven de inkomsten van een staat moeten overeenkomen, alleen met de gewone uitgaven of met alle, niet overal hetzelfde antwoord gegeven kan worden. Het komt ons voor dat dit alleszins juist is, en dat inderdaad in Rusland de minister van financiën zóó geregeld geplaatst wordt voor buitengewone uitgaven, dat het wel degelijk noodig is, zal zooveel doenlijk vermeden worden, dat bij slot van rekening men tegenover een deficit komt te staan, een marge te hebben in de opbrengst der belastingen tegenover de uitgaven welke bij de opmaking der begrooting vooruit berekend kunnen worden. Voorts is op de russische zoogenaamde buitengewone uitgaven voor spoorweg-aanleg en dergelijke meer ook slechts zeer betrekkelijk van toepassing, dat men daar te doen heeft met direct productieve uitgaven. Het zal daarom inderdaad geen overdaad te achten zijn, wanneer de minister van financiën in Rusland zorgt voor een heffing van gewone middelen tot een bedrag ruimschoots dat van het budget der gewone uitgaven overtreffende. En te meer is het te begrijpen van, te prijzen in een russischen minister dat hij alzoo handelt, omdat hij zich herinneren moet hoezeer

in vroegere jaren gemis aan voldoende voorziening in deze een hoofdoorzaak is geweest van het bederf van het muntwezen.

Ten andere echter moet toch niet vergeten worden, dat belastingen, om geïnd te worden, ook moeten worden opgebracht. En wanneer men nu bedenkt hoe groot in Rusland de druk is der belastingen op het overgrootste deel der bevolking, hoe weinig zeer velen in staat zijn aan dien druk te ontsnappen door vermeerdering der inkomsten hunnerzijds, dan kan men de opmerking niet weerhouden, dat dit eene zijde is van het vraagstuk waaraan men door den Minister meer aandacht geschonken zou willen zien. Het klinkt heel mooi van een wel gevulde rijk's schatkist te kunnen spreken, maar wanneer dit gepaard gaat met eene verarmende bevolking is de toestand toch niet gezond.

Voorts moge het al waar zijn, dat de buitengewone uitgaven van het russische budget, ten deele althans, zullen strekken ter bevordering van de algemeene voortbrenging in het land, tot betere ontwikkeling van 's lands hulpbronnen. Maar die uitwerking kan toch slechts een zeer langzame en geleidelijke zijn, en in zooverre is het vermeerderen van den druk der belastingen voor het oogenblik ter vermijding daarvan in de toekomst, nu juist in Rusland een politiek waarvan het nut van zeer betwifelbaren aard is.

Ook nog uit een ander oogpunt wil het ons voorkomen, dat het voordeel van in het afgelopen jaar een leening te hebben vermeden veel minder groot, veel minder zeker zelfs is dan de minister zegt. Ten eerste is dit niet mogelijk geweest, zonder dat ook een zeer merkbare vermindering van de werkzaamheid van de zijde der regeering ten opzichte van spoorweg-aanleg en andere dergelijke bedrijvigheid in werken van openbaar nut plaats vond; een punt waarop wij straks nader terugkomen. Maar bovendien. De middelen ter bestrijding van onvoorziene uitgaven zijn nu niet verkregen door het aangaan eener leening in het buitenland. Het fonds der beschikbare middelen bestond echter niet uit geldmiddelen welke braak lagen. Alle geldmiddelen der schatkist worden, voor zooveel ze niet voor den gewonen dienst elders voorradig gehouden moeten worden, bij de Russische Staatsbank overgebracht en maken bij deze een deel uit van het bedrijfskapitaal, dat zij door disconteerling van

wissels en voorschotten van verschillenden aard aanwendt ten dienste van handel en nijverheid. Te recht wordt aldus gehandeld; immers daardoor wordt niet zonder noodzaak kapitaal aan het algemeen verkeer onttrokken. Maar wat is nu geschied? In plaats van eene buitenlandsche leening te sluiten heeft de Schatkist — feitelijk — eene geforceerde binnenlandsche leening aangegaan. Wel te verstaan: feitelijk, niet vormelijk. Want eene leening is niet gesloten. Maar de Minister heeft de gelden, tijdelijk door hem ter beschikking gesteld van den handel en de nijverheid in het binneuland, van daar terug getrokken. En dit geschied zijnde in een tijdvak dat aan de geldmarkt algemeen en inzonderheid in Rusland reeds aanzienlijke spanning heerschte, is de invloed daarvan van groote beteekenis geweest.

Door enkele cijfers wordt de loop van zaken in deze duidelijk aan het licht gebracht. Tegenover een totaalsom der openbare gelden bij de Staatsbank in rekening-courant gestort van 646 millioen roebel in den laatsten weekstaat van 1899, stond in den overeenkomenden weekstaat van 1900 nog slechts een bedrag van 468 millioen; en terwijl nu onder den drang der tijdsomstandigheden de bank haar opereerend kapitaal in hetzelfde tijdsverloop slechts van 915 op 869 millioen had kunnen verminderen, onderging haar voorraad munt en muntmateriaal dan ook een vermindering van 909 op 775 millioen, waardoor hare positie aanmerkelijk minder krachtig is geworden.

De zwakke zijde van zulk een reservefonds van beschikbare middelen wordt door een dergelijke loop van zaken aangegeven. Gevormd in de dagen van voorspoed, moet het juist onder minder gunstige omstandigheden worden aangesproken, en dan is de verdwijning daarvan dubbel gevoelig.

De muntoestand op zichzelf genomen wordt door den Minister ook uitvoerig behandeld. Hierover ook en over de beschouwingen welke hij daaraan verbindt over den algemeenen economischen toestand van het land, een enkele opmerking.

De Minister begint met te doen uitkomen, dat, alhoewel de gouddekking van de biljetten in den loop van 1890 eene niet onbelangrijke vermindering heeft ondergaan, zij toch nog altijd hoogst aanzienlijk is gebleven, daar immers op het einde des jaars het bedrag van den goudvoorraad tot dat der biljetten in circulatie in de verhouding stond van 146 : 100. En terwijl volgens

de wettelijke bepalingen de Bank met een goudvoorraad van 276 millioen roebel had kunnen volstaan, bedroeg die in werkelijkheid 737 millioen. Bovendien zou het goud dat in den algemeenen geldomloop is overgegaan, de goudvoorraad der bank zelve niet medegerekend, weder vermeerderd zijn en wel van 639 op 684 millioen roebel.

De Minister besluit zijne beschouwingen over dit onderwerp met er op te wijzen, hoe groote weldaad het herstel van een goed muntwezen voor Rusland is geweest, en hoe goed gezien het was dat in de vorige jaren zoo krachtig werd doorgetast om die munthervorming tot stand te brengen. Onder de omstandigheden, waarin de algemeene geldmarkt in 1900 verkeerde, zegt hij, ware het niet mogelijk geweest die hervorming te voltooien, en zou in het afgelopen jaar Rusland nog verkeerd hebben onder het régime van het papieren-geld, dan ware een vernieuwde depreciatie van den roebel onvermijdelijk geweest met al de nadeelige gevolgen daarvan voor den algemeenen economischen toestand des lands en voor de staatsfinancien.

Tegen de juistheid dezer redeneering is zeker niets in te brengen; ontegenzeggelijk komt den minister Witte zelf groote lof toe voor zijn krachtig beleid om, in aansluiting aan het werk zijner onmiddellijke voorgangers, tegelijk met de staatsfinancien het muntwezen in goeden toestand te hebben gebracht.

Toch kan men zich niet weerhouden eenigen twijfel te koesteren, of niet de Minister bij de beschouwing van den tegenwoordigen toestand zich eenigermate aan optimisme schuldig] maakt.

Zoo wordt, wat betreft het muntwezen, steeds over het hoofd gezien dat de goudvoorraad der bank wel in theorie alleen strekt tot dekking der uitgegeven billetten, maar in de werkelijkheid evenzeer tot die harer overige obligo's, en ook de eenige algemeene goud-reserve des lands is.

Maar inzonderheid openbaart zich dit optimisme, dunkt ons, waar de Minister meer bepaaldelijk den algemeenen economischen toestand van Rusland bespreekt.

Volgens hem zou men moeten aannemen, dat de groote spanning die in het afgelopen jaar schier onafgebroken aan de geldmarkt in Rusland werd waargenomen en de crisis die

daar geheerscht heeft en steeds heerscht in de nijverheid, inzonderheid in de ijzer- en staal-industrie, alleen veroorzaakt zijn door omstandigheden die van buiten af op den toestand van het land hebben ingewerkt.

Zoo wordt inzonderheid groote beteekenis gehecht aan de verhooging van den rentestand in Europa als oorzaak van het ophouden der toestrooming van vreemde kapitalen naar Rusland, om daar eene blijvende plaatsing te vinden in nijverheidsondernemingen, en van de terugtrekking van dergelijk kapitaal uit tijdelijke plaatsingen.

Is echter dit niet een zeer eenzijdige en onvolledige beschouwing van hetgeen is voorgevallen? Ligt de oorzaak van het kwaad waarvan de Minister spreekt niet dieper dan hij schijnt te meenen, of — wellicht — dan het hem wenschelijk voorkomt te erkennen?

Toen verleden jaar ik hier Rusland's Munthervorming behandelde ¹⁾ en daarbij aanleiding had te wijzen op de buitengewoon snelle ontwikkeling die, onder den invloed van het protectionisme, het land tot een modernen industrie-staat maakte, schreef ik „wie, die het hedendaagsche Rusland vergelijkt met dat van voor vijftig jaren, zal het wraken dat die weg werd ingeslagen?“ En ik vroeg, of hier inderdaad gebleken zou zijn, „that nations should pass through a mercantilist stage seems inevitable“; of dan de verklaring deze zou zijn, dat, welke nadeelen ook aan het protectionisme verbonden zijn, onder bepaalde omstandigheden de bevordering van enkele bijzondere belangen in een land van zoo overwegende beteekenis kan zijn en indirect op de algemeene welvaart zoo grooten invloed uitoefent, dat de goede gevolgen de slechte ten eenenmale overtreffen?

Welnu, wij zouden veel dieper op het onderwerp moeten ingaan dan waartoe hier thans de gelegenheid bestaat indien wij wilden onderzoeken, of inderdaad de tijdelijke toevlucht tot het protectionisme in Rusland onvermijdelijk was om tot de verkregen resultaten te komen. Maar dit schijnt mij onwederlegbaar, dat thans de nadeelen van het stelsel zeer duidelijk zijn gebleken en dat juist daarin de oorzaak moet gezocht

¹⁾ Economist, 1900, Mei-afllevering.

worden van de gansch eenige mate, waarin Rusland den terugslag heeft ondervonden der gewijzigde toestanden in andere landen zooals die door den Minister worden vermeld.

Het was wel degelijk eene ten deele kunstmatige ontwikkeling die in het leven werd geroepen. Hooge inkomende rechten op de buitenlandsche nijverheids-producten stelden de industrieelen in Rusland in staat aldaar prijzen te bedingen, welke ver boven de buitenlandsche stonden. En al waren die hooge prijzen eene belemmering ter uitbreiding van het koopvermogen in de breedte, inzonderheid voor de landbouwers een beletsel om het gebruik van machinale werktuigen te vermeerderen zooveel als toch zeer wenschelijk ware geweest, het deerde niet want men was van één grooten afnemer verzekerd, den Staat, die zelf de {grootte spoorweg-ondernemer en exploitant was geworden en door zijne bestellingen de nijverheid voedde. Tevens was het ook weder, nevens vreemde kapitalisten, de Staat die door zijn beschikbare geldmiddelen als kredietgever, zij het dan ook indirect, de industrie ter hulpe kwam waar de eigen kapitaalskracht nog onvoldoende was.

Maar nu is het vorige jaar de stand van zaken aanmerkelijk omgeslagen. Op een in de vorige maand te Petersburg onder het voorzitterschap van een vertegenwoordiger van den minister van financiën gehouden conferentie van belanghebbenden bij de ijzer-industrie, was de algemeene klacht „overproductie“. Twee redenen werden in hoofdzaak voor die overproductie opgegeven, ten eerste het tot stilstand gekomen zijn van de uitbreiding der nijverheid zelve, waardoor de bestaande producenten hun afzet ten behoeve van nieuwe inrichtingen gekortwiekt zagen, voorts en voornamelijk het afnemen der gouvernementen bestellingen. Geconstateerd werd dat deze laatstelijk op de helft verminderd waren.

Wij hebben hier te maken met de inkrumping der werkzaamheid van den Staat in zake spoorweg-aanleg, uitbreiding van spoorwegmaterieel en wat dies meer zij, waarop wij hierboven wezen als een gevolg van het niet aangaan eener nieuwe leening.

Wij herinneren daarbij er aan, dat tevens de nijverheid bemoeilijkt werd door de vermindering der kredietverleeningen als een gevolg van het afnemen der beschikbare middelen van de schatkist.

Als uitkomst der genoemde conferentie werd besloten, dat eene commissie een nauwkeurig onderzoek zal instellen naar den omvang van de tegenwoordige productie van de bestaande ijzerwerken, naar de algemeene gesteldheid van de markt en inzonderheid naar de verhouding der prijzen tot de productie-kosten. En de minister zou de toezegging gedaan hebben om daarna, volledig ingelicht omtrent den stand van zaken, de noodige maatregelen te nemen ter tegemoetkoming der industrie.

Het is 't onvermijdelijk gevolg wanneer een Staat eens den weg der protectie heeft ingeslagen en daardoor de nijverheid heeft uitgelokt zich in eene bepaalde richting te bewegen, dat hij zich niet kan terugtrekken zonder groote schade te veroorzaken.

Toch zouden wij meenen, dat juist de loop van zaken in den laatsten tijd de russische regeering moest aansporen om van het gehuldigde régime terug te keeren. De natuurlijke hulpbronnen van Rusland, inzonderheid ook op mineralogisch gebied, zijn buitengewoon rijk. Maar op den langen duur zal de krachtigste ontwikkeling daarvan slechts verkregen worden indien deze gezocht wordt in bevordering van de harmonische ontwikkeling van alle hulpbronnen des lands, daaronder begrepen dat niet de belangen van den landbouw aan de bescherming der nijverheid worden opgeofferd. Voorts in de opwekking van het particulier initiatief, van de zelfstandige beweging der nijveren op ieder gebied; niet in toenemende staatsbemoeiing, maar integendeel in terugtrekking van deze op het gebied der nijverheid alsmede van het bankwezen.

Zou daarbij het mogelijk wezen reeds gevestigde belangen te ontzien en tegemoet te komen, opdat deze niet het slachtoffer worden gemaakt van de dwalingen van het vroegere régime, het ware niet meer dan billijk. En hiertoe kon allicht een overgangs-periode dienen, waarin buitengewone maatregelen te nemen waren.

Wordt die weg ingeslagen dan zal wel in de eerstvolgende jaren de industriele ontwikkeling van Rusland niet met zulke reuzenschreden voortgaan als voor eenige jaren het geval was. Maar ze zou op breeder en steviger grondslag gevestigd zijn en niet meer afhaukelijk wezen van plotselinge onderbrekingen

wanneer de regeering, ter wille van andere belangen, haar haren kunstmatigen steun onttrekt.

In de tegenwoordige dagen waar overal een strooming van protectionisme en uitbreiding van staatsbemoeiing valt waar te nemen, moge voorts de jongste wending der zaken in Rusland er velen toe bewegen de daarbij betrokken vraagstukken wèl te overwegen en van hunne verschillende zijden te bezien.

Amsterdam, Februari 1901.

G. M. BOISSEVAIN.